

De stad in het dorp: 'platteland' volgens kinderen

AUTEUR & FOTOGRAFIE Wouter Servaas

Of kinderen meer bewegingsvrijheid hebben in landelijke gebieden moet worden getoetst aan ervaringen van kinderen, en niet gebaseerd worden op verwachtingen. Door het incorporeren van de ervaringen van kinderen kan relevant plattelandsbeleid met en voor kinderen worden ontwikkeld dat aansluiting vindt bij de realiteit van wonen op het platteland.

In West-Europese media worden het platteland en de stad vaak gepresenteerd als tegenpolen, en niet zelden draagt deze dichotomie ook een waardeoordeel met zich mee: terwijl de stad voorgesteld wordt als een anonieme woonomgeving bestaat de verwachting dat mensen in dorpen en buurtschappen elkaar door en door kennen.

Instanties werken met veelal kwantitatieve definities zoals gemiddelde bevolkingsdichtheid. Gevraagd naar wat 'het platteland' of 'de stad' is, refereren kinderen en volwassenen naar bevolkingsdichtheid, maar zij associëren 'het platteland' ook met een gebied voor landbouw en/of recreatie: eenzelfde beeld dat media ook uitdragen van het platteland als een gebied van rust, ruimte, en natuur, kortom, een idyllisch platteland waar zogenaamde 'stedelijke' problemen niet bestaan.

Mensen creëren regionale identiteiten binnen hun eigen culturele, sociale en ruimtelijke contexten. Verschillen in ruimtelijke omgeving – maar ook verschillen tussen de ene en de andere persoon – kunnen dus resulteren in verschillende identiteiten in dezelfde locatie. Waardeoordelen zijn deel van deze definities (of interpretaties) van het platteland. Vanwege deze verschillende individuele percepties van 'het platteland' kan beweerd worden dat 'het platteland' niet zozeer een geografische locatie, maar een sociologische constructie is, gerelateerd aan de karakteristieken van de regio, de achtergronden en idealen van mensen.

Ook is het moeilijk om een eenduidige definitie van 'het platteland' te formuleren. Dit artikel heeft dan ook geenszins de intentie om een eenduidige definitie te formuleren van 'het platteland'. Immers, sommige geïnterviewde kinderen zagen het platteland als een combinatie van dorpen en landelijke gebieden, terwijl anderen het platteland zagen als het gebied buiten de komgrenzen van de dorpen omdat zij stedelijke invloeden zagen in hun dorpen. Derhalve wordt in dit artikel 'het platteland' gedefinieerd als een combinatie van kwantitatieve karakteristieken, individuele percepties, ervaringen en morele waarden van een bepaald gebied. Zodoende erkent deze definitie dat 'stedelijke' en 'landelijke' karakteristieken overal als zodanig geïnterpreteerd kunnen worden.

Dit artikel is gebaseerd op een promotieonderzoek dat als doel had om voorbij te gaan aan de verwachtingen en aannames met betrekking tot wonen op het platteland, en om te ontdekken hoe kinderen het wonen in rurale gebieden in Nederland en België ervaren in het eerste decennium van de 21ste eeuw.

Methodiek

Tussen oktober 2007 en mei 2008 werd met kinderen van drie Nederlandse en drie Belgische basisscholen gesproken om zo meer te weten te komen over hun percepties over (wonen op) het platteland, en tevens om deze percepties te vergelijken met het platteland als een idyllische woonomgeving.

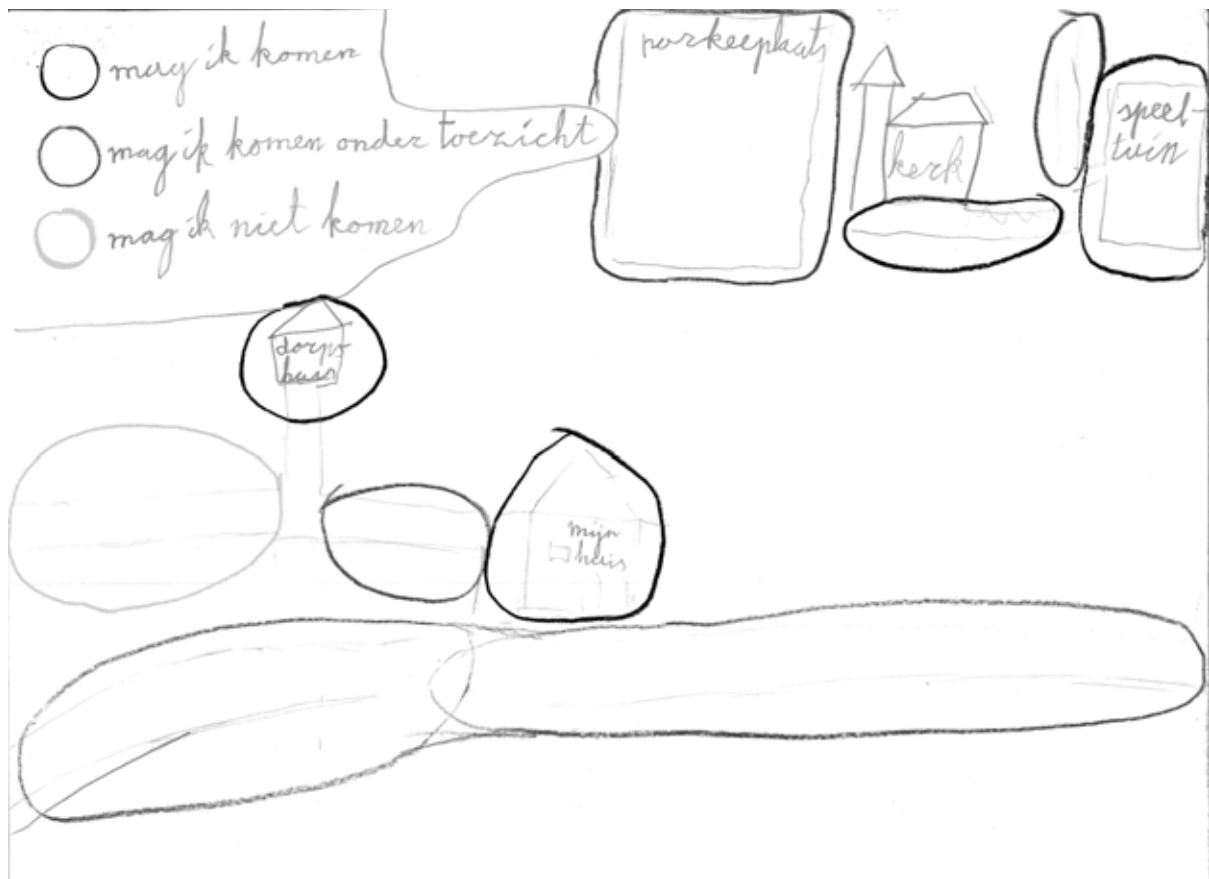
Eerst vulden 329 kinderen (157 meisjes en 172 jongens van 7-13 jaar oud) een vragenlijst in om zo informatie te geven over hun socio-economische achtergrond en de demografische compositie van de dorpen. Docenten in één school achtten het beter om de interviewvragen voor de jongere kinderen (klas 3 en 4, of groep 5 en 6) om te zetten in een lesvorm, gevolgd door een discussie in de klas. Gedurende deze lessen maakten de kinderen tekeningen om hun dorpen en bewegingsvrijheid in beeld te brengen.

Derhalve zijn er uiteindelijk 38 focusgroep interviews geweest met in totaal 180 kinderen (99 meisjes en 81 jongens), en hebben 23 kinderen (13 meisjes en 10 jongens) geparticipeerd in de discussie in de klas.

Een onderscheid tussen grofweg forensenkinderen en boerenkinderen is niet te koppelen aan woonlocatie

Kinderen en hun ideeën over 'het platteland'

Demografische ontwikkelingen hebben geleid tot een diversificatie van de plattelandseconomie. Waar voorheen de meeste inwoners van dorpen in de landbouw werkten, zagen we de afgelopen decennia een instroom van forensen in dorpen. Een onderscheid tussen grofweg forensenkinderen en boerenkinderen, is echter niet te koppelen aan woonlocatie (in de dorpen of buiten de dorpen). Niet alle kinderen in het dorp zijn forensenkinderen en niet alle kinderen buiten het dorp zijn boerenkinderen.

Bewegingsvrijheid van een 9-jarige jongen in een dorp

Daarnaast zijn voor kinderen 'stad' en 'platteland' niet twee aparte geografische gebieden. Opmerkingen over verschillende wijken van de dorpen maakten duidelijk dat kinderen kenmerken van stad en landelijk gebied herkenden in hun dorpen.

Ook toonden de focusgroep interviews dat kinderen niet allemaal een 'typische plattelandsjeugd' leven, en dat zij te maken hebben met zaken zoals armoede, sociaal isolement, en een verminderende individuele mobiliteit. Problematiek die veelal met de urbane leefomgeving geassocieerd wordt. Niet enkel in de stad, maar ook op het dorpsplein worden groepen kinderen (en jongeren) achterdochtig bekeken door volwassenen uit angst voor vandalisme. Botsingen tussen kinderen en volwassenen komen dus ook voor in rurale gemeenschappen. De realiteit voor jeugd op het platteland vertoont soms meer gelijkenis met opgroeien in stedelijk gebied en is veel minder uniform dan dat de plattelandsidylle ons wil doen geloven. De kinderen maakten ook duidelijk dat net zoals in stedelijke gebieden verkeersintensiteit en angst voor vreemden redenen zijn voor ouders om de bewegingsvrijheid van kinderen te beperken. Ouders houden in de gaten waar hun kinderen naar toe gaan:

"Ik kan niet zomaar erop uit gaan. Misschien als je in een boerderij woont kun je zomaar ergens naar toe gaan zonder dat iemand je ziet maar bij mij thuis is dat niet mogelijk. Mijn ouders hebben een winkel, dus er is altijd wel iemand – mijn ouders of de klanten – die me in de gaten houdt." (Meisje uit de 4de klas/groep 6, focusgroep interview 26)

Dit citaat spreekt de populaire veronderstelling tegen dat kinderen buiten de bebouwde kom – dus werkelijk op het platteland – meer ruimte en dus ook meer bewegingsvrijheid hebben dan hun leeftijdsgenoten in de dorpen en steden. Echter, gesprekken met kinderen die buiten de bebouwde kom wonen laten een paradoos zien. Buiten de bebouwde kom is er weliswaar meer groene ruimte, maar veel van deze ruimte is afgebakend als privé-eigendom, met als resultaat dat in het buitengebied vaak enkel de eigen tuin de enige speellocatie is (zie figuur 1). Bovendien zijn de wegen buiten de bebouwde kom gevaarlijk voor kinderen:

"Nabij mijn huis is een drukke steenweg. Je hebt er zelfs vaak files. En als het rustig is dan rijdt iedereen daar veel te hard, dus er zijn ook vaak ongelukken." (Jongen uit de 6de klas/groep 8, focusgroep interview 38)

De eigen achtergrond – forensengezin of boerengezin – speelt geen rol in de afbakening van de bewegingsvrijheid van kinderen. Waar kinderen wel en niet mogen komen hangt af van hun leeftijd, het vermogen om situaties goed in te schatten, en de locaties waar kinderen wonen.

De bewegingsvrijheid van jongere kinderen (7-9 jaar oud) wordt veelal nog gedefinieerd aan de hand van fysieke markeringspunten zoals de hoek van de straat, een brievenbus of een plantsoen. Bewegingsvrijheid van oudere kinderen (10-13 jaar) is contextueel: wanneer het slecht weer is, of te laat op de dag, mogen zij minder ver van huis gaan dan op andere momenten van de dag.

Het resultaat is dat op het platteland kinderen niet de vrijheid hebben om te gaan en te staan waar zij willen, en dat zij een 'eilandisering' of fragmentarisering van de ruimte ervaren (zie figuur 1). In de interviews was de eilandisering van de publieke ruimte een terugkerend thema. Kinderen vertelden dat zij verschillende sport- en spellocaties hebben, maar deze locaties waren zelden met elkaar verbonden en – zoals figuur 1 laat zien – kunnen kinderen niet altijd zelfstandig van de ene naar de andere locatie gaan. Daarom is het begrip 'eilandisering van de publieke ruimte' een belangrijk begrip om vat te krijgen op de participatie van kinderen in – en hun beleving van – de publieke ruimte in rurale gebieden.

Zowel in Nederland als in België is de fiets belangrijk voor de zelfstandige mobiliteit van kinderen. Waar mogelijk fietsen kinderen naar school, hetzij begeleid door hun ouders, oudere broers of zussen, met vrienden, of zelfstandig. Net zoals de bewegingsvrijheid hangt het fietsen af van de lokale situatie (zie figuur 2) en de individuele capaciteiten van kinderen om verkeerssituaties in te schatten, of zij begeleid moeten worden. Gaandeweg de basisschooltijd leren ouders hun kinderen meer en meer zelfstandig te worden in het verkeer, en zo bereiden zij hun kinderen voor op de middelbare schooltijd.

Naast verkeersveiligheid en weersomstandigheden zijn afstanden

ook bepalend voor bewegingsvrijheid van kinderen. Vanwege de grotere afstanden tussen huis, school en sportclub zijn kinderen op het platteland afhankelijk van hun ouders om hen te vervoeren wanneer het te ver is om te fietsen:

"Ik woon buiten het dorp, dus ik kan niet zomaar gaan fietsen. Gelukkig zijn er fietspaden aan beide kanten van de weg, maar om over te steken moet ik eerst een kilometer omrijden tot aan de lichten. Soms steek ik gewoon over door de berm, maar dat is niet echt veilig." (Meisje uit de 6de klas/groep 8, focusgroep interview 2)

Kinderen beperken zelf ook hun eigen bewegingsvrijheid. Tijdens de focusgroep interviews vertelden kinderen dat zij bepaalde locaties in de dorpen vermijden vanwege andere mensen. De beperkingen die kinderen zichzelf opleggen zijn dus niet te herleiden tot dezelfde toestanden die de eilandisering veroorzaken – verkeersdruk en afstanden – maar vormen een additionele beperking van de bewegingsvrijheid voor kinderen. Angst voor vreemden is ook een reden om bepaalde locaties op het platteland te vermijden. De kinderen waren er van overtuigd dat er in hun dorpen veel minder 'gevaarlijke mensen' waren dan in de steden. Desalniettemin vertelden zij over 'gevaarlijke' volwassenen – volwassenen die je beter kunt vermijden

Fietspaden in het buitengebied: ondanks de markeringen niet altijd de veiligste route

– en over ‘vreemde’ volwassenen – die niet zo gevaarlijk zijn – in hun dorpen. Echter, die angst voor vreemden is ondergeschikt aan verkeersonveiligheid en afstanden.

Buiten de dorpen is er meer open ruimte, en meer ruimte voor ‘typische rurale activiteiten’ zoals paardrijden of motorcross, maar voor kinderen kleven er ook nadelen aan het wonen buiten de bebouwde kom: vanwege de lokale verkeerssituaties, afstanden en een gebrek aan leeftijdsgenoten die nabij wonen, brengen kinderen veelal hun ongeorganiseerde vrije tijd door op het eigen erf, terwijl kinderen in de dorpen makkelijker leeftijdsgenoten kunnen opzoeken na school.

De vraag is of het problematisch is dat kinderen buiten de dorpen minder bewegingsvrijheid hebben dan de rurale idylle doet geloven

Conclusie

Kinderen hebben hun eigen ideeën over ‘het platteland’. Aan de ene kant nemen kinderen dominante percepties van ‘platteland’ over, maar tegelijk combineren ze deze algemeen aanvaarde percepties met hun eigen dagelijkse ervaringen en op deze manier presenteren kinderen een eigen visie op ‘het platteland’ die verschilt van de idyllische aannames in de media.

In hun beleving, bestaat ‘de stad’ ook in het dorp: sommige wegen zijn net zo druk als in stedelijke gebieden, en de bebouwing in sommige delen van hun dorpen heeft meer weg van (sub)urbane bebouwing – zoals rijtjeshuizen en appartementen – dan van bebouwing – zoals vrijstaande huizen en (woon)boerderijen – die zij associëren met ‘het platteland’.

Sommige kinderen hebben een agrarische achtergrond en andere kinderen komen uit forensenfamilies. Het behoren tot één van deze twee groepen is ook weer niet allesbepalend voor hoe kinderen het platteland ervaren. Het ‘platteland’ en de ‘stad’ worden beschouwd als sociologische begrippen in plaats van geografisch omliggende gebieden: of kinderen een typische plattelandsjeugd leven of niet hangt niet af van waar zij wonen, maar van wat hun locaties hen te bieden hebben, alsmede van hoe kinderen hun woonlocaties ervaren. ‘Plattelandsjeugd’ en ‘suburbane’ (forensen)jeugd zijn beiden te vinden zowel in de dorpen als in landelijk gebied. In tegenstelling tot deze populaire aannames van ‘vrijheid blijheid’ in het buitengebied genieten kinderen in de dorpen meer bewegingsvrijheid dan buiten de dorpen. Ook al worden kinderen in dorpen geconfronteerd met situaties die men eerder in een stedelijke omgeving zou verwachten – zoals gevaarlijke verkeerssituaties, vreemde volwassenen en hangjongeren – kinderen kunnen in de eigen wijk makkelijker leeftijdsgenoten vinden om mee te spelen zonder de noodzaak om gevaarlijke wegen met snelverkeer over te steken.

Jeugdbeleid en plattelandsbeleid moet niet gebaseerd worden op ‘de plattelandsjeugd’, maar moet rekening houden met de demogra-

fische diversiteit van plattelandsgebieden, alsmede de verschillende percepties van ‘het platteland’ alvorens de kans te hebben om te slagen. De vraag is of het problematisch is dat kinderen buiten de dorpen minder bewegingsvrijheid hebben dan de rurale idylle doet geloven. Als dit het geval is, dan moet toekomstig beleid gericht worden op het zoeken naar manieren om de eilandisering van de bewegingsvrijheid van kinderen (zie figuur 1) in rurale gebieden te minimaliseren. Dit kan lastig zijn vanwege de grotere afstanden tussen bijvoorbeeld huis en school in landelijke gebieden, maar wellicht zijn er mogelijkheden om te kijken hoe doorgaande wegen en privé-eigendom de speelruimte voor kinderen niet doorbreken. Het Britse public right of way – voetpaden en ruitpaden die deels over private grond lopen en zo de barrière, die privégrond kan zijn, slechten – kan hier als voorbeeld dienen. Tegelijk kan bekeken worden hoe oversteekplaatsen in het landelijk gebied veiliger gemaakt kunnen worden.

Beleid is effectiever wanneer het de lokale omstandigheden, alsmede wat er speelt onder kinderen, in ogenschouw neemt. Dit betekent dus dat beleidsontwikkelaars niet overal hetzelfde sjabloon moeten toepassen, maar moeten gaan praten met kinderen.

Wouter Servaas (w.servaa@sheffield.ac.uk) is deeltijd PhD-student aan de Universiteit van Sheffield, Department of Sociological Studies.

Literatuurselectie

- Bouw, C. & Karsten, L. (2004) Stadskinderen; Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte. Amsterdam: Aksant
- Christensen, P. & Mikkelsen, M.R. (2008) “Place, space and knowledge: children in the village and the city. In: P. Christensen & M. O’Brien (eds) Children in the City, Home, Neighbourhood and Community. London: Routledge Falmer (pp. 13-28)
- Fjørtoft, I. (2004) “Landscape as playscape: The effects of natural environments on children’s play and motor development”. In: Children, Youth & Environments Vol 14 (2) (pp. 21-44)
- Haartsen, T., Groote, P. & Huigen P.P.P. (2000) Claiming Rural Identities; Dynamics, Contexts, Policies. Assen: van Gorcum
- Jones, O. (1999) “Tomboy Tales: the rural, nature and gender of childhood”. In: Gender, Place and Culture, Vol. 6 (2) (pp. 117-136)
- Matthews, H., Taylor, M., Sherwood, K., Tucker, F. & Limb, M. (2000) “Growing-up in the countryside: children and the rural idyll”. In: Journal of Rural Studies Vol. 16 (2) (pp. 141-153)
- Phillips, D. & Williams, A. (1985) Rural Britain; A Social Geography. Oxford: Basil Blackwell Ltd
- Servaas, W. (2012) Ponies, Cows and Electric Fences; Children’s Perceptions of Rural Childhoods. Sheffield: PhD-thesis Department of Sociological Studies, University of Sheffield
- Valentine, G. (2001) Social Geographies; Space & Society. Harlow: Pearson Education Ltd
- Ward, C. (1988) The Child in the Country. London: Bedford Square Press